

Prav ta knjiga je izredno pomembna za raziskovalce, ki se ukvarjajo z recepcijskimi teorijami, saj predstavlja bogat vir za raziskovanje problematike recepcije slovanskih literatur in kultur. V prejšnjem obdobju v zapisih prevladujejo prevodi iz poljske literature, ki se oblikujejo poleg najštevilnejših prevodov iz ruske literature. Ko raziskujemo gesla za slovensko literaturo, lahko že na prvi pogled odkrijemo, da so na prelomu stoletja na Češkem od lirikov največ prevajali Prešerna, Aškerca in pozneje Župančiča. Iz slovenske realistične proze so prevajali Tavčarja in Kersnika, predvsem zgodbe iz vaškega okolja. Na začetku 20. stoletja je v recepciji slovenske literature na Češkem poseben fenomen pomenil opus Ivana Cankarja. Množični so bili tudi prevodi Zofke Kveder in Franca Ksaverja Meška. Podobno kot pri prevodih iz drugih slovanskih narodih, so se tudi na področju slovensko-čeških stikov izoblikovale pomembne prevajalske osebnosti: K. Vondrášek, Z. Hásková, J. Borecký, R. Nasková, J. Wolker, V. Měrka, J. Páta.

Druga bibliografska knjiga iz tega obdobja (*Slavica v češkem jeziku III/2. Překlady z východoslovanských jazyků v letech 1891–1918*) se ukvarja s češkimi prevodi iz beloruske, ruske in ukrajinske literature v istem obdobju, tj. od leta 1891 do leta 1918. Največji del sestavljajo gesla s prevodi iz ruske literature. Na začetku bibliografije je obsežna študija Marcela Černega in Hanuša Nykla o vzhodoslovenskih literaturah v češkem okolju, v katerem avtorja označita delo izjemnih prevajalskih osebnosti, ki so prenašale literaturo teh narodov v češko okolje.

Štiri obsežne bibliografske knjige Slovanskega inštituta kažejo na bogato zakladnico prevodov in na izjemno prisotnost kulturne dediščine drugih

slovanskih narodov v češkem okolju. Kot zapišejo avtorji v Uvodu k III/1 in 2, sodelavci Slovanskega inštituta upajo, da bodo z nastalim delom nadaljevali in da bodo v bližji prihodnosti naredili tudi bibliografijo slovanskih prevodov v češko kulturo od leta 1918 do leta 1941. Uresničitev projekta je odvisna od finančnih sredstev in dobljenih projektov.

Bibliografske knjige predstavljajo pomemben vir podatkov in neizčrpen vir informacij tako za češke slaviste kot tudi za slaviste in predvsem bohemiste drugod po Evropi. Koristne bodo zlasti za literarne znanstvenike, ki se ukvarjajo z vprašanjem recepcije posameznih avtorjev ali z raziskovanjem pomena ene kulture v prostoru druge.

Alenka Jensterle Doležal,

*Filozofska fakulteta Karlove univerze v Pragi,
dolezalova.l@volny.cz*

BREZMEJNO MADŽARSKO JEZIKOSLOVJE

Éva Fancsaly – Erika Gúti – Miklós Kontra – Mónika Molnár Ljubić – Beatrix Oszkó – Beáta Siklósi – Orsolya Žagar Szentesi: *A magyar nyelv Horvátországon / Madžarski jezik na Hrvaškem.* Urednik: Miklós Kontra. Budapest–Eszék/Osijek: Gondolat Kiadó/Založba Gondolat–Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet/Kulturni in Informacijski Inštitut Media Hungarica 2016, 309 str.

Podpis mirovnih pogodb, s katerimi se je končala prva svetovna vojna, je v

polni meri spremenil položaj madžarskega jezika: od tega negativnega usodnega dogodka naprej živi in se oblikuje madžarski jezik tukaj, sredi Evrope, v osmih državah Karpatskega bazena, na osem načinov. Njegovo raziskovanje se je vse do spremembe režima (do leta 1990) usmerilo izključno na madžarski jezik, ki ga govorijo na Madžarskem; madžarsčina zunanjih velikih in malih regij je zaradi objektivnih razlogov postala nedostopna, madžarski jezik se je na vseh področjih in forumih identificiral z madžarskim jezikom Madžarske. Sistematična znanstvena raziskava jezikovnega sveta zamejskih Madžarov se je (lahko) začela le na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Načrtovalec, vodja raziskav živega jezika na celotnem madžarskem jezikovnem območju, je bil jezikoslovec Miklós Kontra, ki je hkrati tudi vodja Oddelka za žive jezike Inštituta za madžarski jezik Madžarske akademije znanosti. Leta 1988 je ustanovil Konferenco živih jezikov in tako ustvaril forum sociolingvističnih raziskovalcev, ki se ukvarjajo z madžarskim jezikom na Madžarskem, v zamejstvu, z ugrofinskim jezikom. S tem je omogočil raziskovalcem, da predstavijo svoje najnovejše rezultate, nadaljnje možnosti, načrte. Iz ožje raziskovalne skupine konference se je izoblikovala skupina jezikoslovcev, ki je na podlagi izdelanega enotnega sistema vidikov ustvarila korpuse, ki se nanašajo na madžarski jezik zunanjih regij,

na uporabnike jezika in uporabo jezika ter gradijo na empiričnih raziskavah. Ti so bili izoblikovani v seriji z naslovom *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén / Madžarski jezik v Karpatskem bazenu ob koncu 20. stoletja*, ki je označen z imenom urednika Miklósa Kontra. Kot peti del serije s podobno zgradbo je avgusta 2016 izšel tudi v naslovu označeni hrvaški zbornik. Z uspešnim delom raziskovalne skupine, ki jo sestavljajo lokalni (zagrebški ter osiješki) in madžarski jezikoslovci, je postal prikaz položaja madžarskega jezika v zunanjih regijah popoln.¹

Monografija je razdeljena na osem poglavij, poglavja pa se delijo na podpoglavja glede na globino pojasnjevanja vsebine. Predgovor urednika serije predstavlja vzrok, potek raziskovanja. Poudari, da je hrvaški korpus edini, ki je nastal s terenskim delom leta 2014/15, ker leta 1996, ko so nastale ostale podatkovne baze, vojna ni omogočila vključitev Hrvaške v raziskovalno delo. Primerjavo podatkov kontrolnih skupin vseh zunanjih regij oz. Madžarske poda zemljevid uporabe madžarskega jezika v Karpatskem bazenu. Uvod daje opis hrvaškega vzorca: korake zbiranja gradiva z anketami, metodo obdelave podatkov. Analiza temelji na vzorcu 116 oseb; pri obdelavi podatkov je raziskovalna skupina uporabljala tako opisno kot tudi kontrastivno metodo.

Demografske podatke predstavlja prvo poglavje monografije. Osrednja

¹ Prvi del serije je bil objavljen leta 1998 (István Cserniczkó: *Madžarski jezik v Ukrajini*), temu je sledila zbirka Vojvodine (Jugoslavije) (Lajos Göncz 1999), nato pa analiza Slovaške (Gornja Ogrska) Istvána Lanstyáka (2000). Na naslednjo skupno monografijo, ki predstavlja položaj madžarskega jezika v Avstriji in v Sloveniji, je bilo treba čakati dvanajst let (Anikó Beregszászi, Miklós Kontra, István Szépfalusi, Ottó Vörös 2012). Zbirka Transilvanije v seriji ni bila objavljena; zbrani podatki so bili v dveh delih objavljeni v jezikoslovnih in književnih publikacijah (Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, Cluj).

tema je predstavitev podatkov ljudskega štetja v krogu madžarskih govorcev na območju današnje Hrvaške, kjer je mogoče na podlagi prejšnjih analiz narediti primerjavo s položajem drugih regij (izriše se vznemirljiva slika o osnovnih segmentih (jezikovnega) položaja madžarskih skupnosti v Karpatskem bazenu).

Prebivalstvo Hrvaške, ki je leta 1991 postala samostojna država, je v 90 % hrvaške narodnosti, v glavnem katoliške vere (86,3 %; 4,4 % je pravoslavcev, 1,5 % je muslimanov). V državi živi dvaindvajset uradno priznanih narodnostnih in etničnih skupin (največ je Srbov); mednje štejemo tudi madžarsko (14.048 oseb, 0,3 %) in slovensko skupnost (10.517 oseb, 0,25 %) (str. 25–26).² Danes večina Madžarov na Hrvaškem živi v severovzhodnem delu države, v županiji Osijek-Baranya (8249 oseb); tam je njihovo število v primerjavi s celotnim prebivalstvom (2,7 %) najvišje v državi. Število Madžarov, ki živijo v Drávaszögu (Baranjski trokut), je 6000 (0,3 %). Druga večja skupina Madžarov živi v županiji Vukovár-Szerém (1696 oseb); gre za približno 1 % prebivalstva v tej županiji; živijo v manjših skupinah ali razkropljeno (str. 26). Približno 4000 Madžarov živi v ostalih delih države (Zagreb, Zahodna Slavonija, Primorska, Istra).

Tako podatki cenusa iz leta 2001 kot podatki iz leta 2011 potrjujejo, da se je na Hrvaškem veliko manj oseb izreklo za materno govorce madžarsčine kot za pripadnike madžarske narodnosti (s 23,77 % oz. 29 %; str. 71). V zunanjih regijah je tako še v Vojvodini, v vseh ostalih regijah pa je situacija s tega vidika obratna. Avtorji to pojasnjujejo

z etnično asimilacijo, ki nastopi zaradi jezikovne asimilacije Madžarov na Hrvaškem. V tem vidijo tudi največjo nevarnost dolgoročnega etničnega in jezikovnega obstoja madžarske govorne skupnosti. Ugotavljajo, da je madžarska manjšina na Hrvaškem zaradi pomanjkanja najbolj ogrožena skupina med zamejskimi Madžari (str. 72), za obstoj pa je potrebna učinkovita podpora (str. 74).

Monografija govori o geografskih in etničnih razmerah Hrvaške in izpostavi spremenjeni položaj države, ki je posledica predvsem dveh dejavnikov: na eni strani vojne z neusmiljenimi in neizprosними dogajanji, na drugi strani pa razpada Jugoslavije z ustanovitvijo novih držav, z osamosvojitvijo. Ena od posledic usodnih dogodkov je sprememba etnične sestave prebivalstva; le-ta postane bolj homogena. Druga posledica je t. i. nastanek novih manjšin; z vzpostavitvijo novih notranjih mej je v državi nastalo več takšnih nehrvaških skupnosti, ki niso bile avtohtone (bile so del ene narodnosti nekdanje Jugoslavije; ti ljudje so v državo prišli predvsem zaradi gospodarskih vzrokov, npr. Srbi, Slovenci, Bosanci, Albanci, Makedonci, Črnogorci). Kratko zgodovino posameznih ljudskih skupin lahko preberemo v drugem poglavju.

Tretji del je najbolj obsežno poglavje monografije (60 strani) in prikazuje najbolj pomembne značilnosti madžarske manjšine na Hrvaškem. Dotakne se naslednjih tem: struktura naselja, gospodarska-družbena struktura, izobrazbenost, cerkveno življenje in delitev po veri (madžarska skupnost je katoliške in protestantske vere; aktivno versko življenje ni značilno za nobeno cerkev, cerkve ne predstavljajo integrativne

² Demografski podatki temeljijo na ljudskem štetju iz leta 2011 in kažejo vrednote narodnostne pripadnosti.

moči). Najbolj napeti del poglavja analizira identiteto in vsebino odnosa madžarskega prebivalstva s kontrastivnim pogledom, s primerjavo podatkov drugih regij. Govori o jezikovnih posledicah mešanih zakonov ter o moči ljudske kulture pri ohranjanju jezika.

Pri analizi jezikovno-kulturne in narodne identitete monografija govori o predhodnih, zunajregijskih raziskavah. Ferenc Gereben (1998, 2000) ugotavlja, da je srednjeevropska madžarska identiteta sestavljena iz naslednjih temeljnih elementov (str. 91): (1) kulturnih vrednot (jezik, tradicija, vera, zgodovina itd.), (2) moralne zavezanosti (prevzem položaja in usode) in (3) močne čustvene polnitve. Avtorji kot specifična znamenja Madžarov na Hrvaškem na podlagi empiričnih raziskav omenjajo nizko negativno in nevtralnno identiteto, v nasprotju z zelo visoko potrebo po pripadnosti. Pri analizi območnih in narodnih navezanostih se je pokazalo, da imajo Madžari na Hrvaškem, enako tudi Madžari v Vojvodini in v Prekmurju, najbolj izrazito lokalno in regionalno identiteto (navezanost na lastno naselje oz. manjšinsko regijo), a je njihov odnos do Madžarske raznovrsten – najbolj pozitiven je na Hrvaškem, na petstopenjski lestvici kaže vrednost 3,8 (v Prekmurju 1,83; v Vojvodini 2,7). Navezanost na nekdanjo Jugoslavijo nam razgrne drugačno sliko; najbolj pozitiven odnos imajo Prekmurci (4,2), tesno jim sledijo vojvodinski Madžari (3,9), zadnji, z veliko manjšo vrednostjo, so Madžari na Hrvaškem (2,4). Podatke ponazarjajo jasne, dobro pregledne tabele. Zelo poučna so podpoglavja, ki analizirajo uporabo jezika mešanih zakonov, odnos do materinščine ter odgovore o lepotah nekaterih jezikov (3.5.5, 3.5.6, 3.6).

Četrto poglavje je namenjeno politiki. Knjiga na petnajstih straneh bralcu

predstavi politično ureditev Hrvaške, govori o manjšinski politiki države in predstavi madžarsko pravomočnost. Ustava vsem narodnim manjšinam zagotavlja enakopravnost (manjšine so državotvorni dejavniki; država poleg individualnih narodnostnih pravic zagotavlja tudi kolektivne narodnostne pravice, manjšinske pravice upošteva kot neizpuštljiv del osnovnih človekovih pravic), madžarska narodna skupnost ima zastopnika v hrvaškem parlamentu. Pozitivno pravno prakso zagotovijo zakoni in predpisi, a se možnosti uveljavljanja pravic vse bolj ožijo (brezno med teorijo in uresničitvijo). Načeloma obstaja tudi upravniško ozadje, a ljudje s svojimi pravicami niso seznanjeni, zato jih tudi ne izkoriščajo.

Avtorji se izobraževanju v materinem jeziku približajo z več vidikov; s tem poudarjajo pomembno vlogo dvojezičnega izobraževanja, šolsko rabo materinščine pri ohranjanju maternega jezika, izoblikovanju funkcionalne dvo- ali večjezičnosti. Peti del, ki predstavlja vprašanja uporabe jezika, opredeli trenutni status madžarskega jezika (manjšinski prag je 33 %; po Klossovem sistemu se lahko v nekaterih primerih pokaže druga stopnja, v nekaterih pa četrta), nato pa opiše tipe madžarsko-hrvaških dvojezičnih izobraževalnih ustanov in izobraževalnih modelov. Obstajajo trije modeli: model A je poučevanje manjšinskega jezika s poučevanjem predmetov hrvaški jezik in književnost; model B uresniči dvojezično poučevanje, kjer humanistične predmete poučujejo madžarsko, realne hrvaško; model C zajema ohranjanje maternega jezika: pouk poteka v hrvaškem jeziku, madžarščino poučujejo kot tuji jezik (izbirni predmet). Danes sta v vrtcih in srednjih šolah prisotna model A in C, osnovne šole uporabljajo

vse tri modele, v visokem šolstvu – na Oddelku za madžarski jezik Univerze v Zagrebu in na Oddelku za madžarski jezik in književnost Univerze J. J. Strossmayer v Osijeku – pa poučevanje poteka po modelih B in C. V šolstvu je prisotnost madžarskega jezika v šolah vezana na minimalno sedem oseb (str. 134–137, 145–150). Iz tabele 5.1 izvemo, da se 84,2 % otrok petih vrtcev udeležuje izobraževanja v maternem jeziku (model A), 15,8 % pa se udeležuje negovanja materinščine (model C). V štirih od devetindvajsetih osnovnih šol izobraževanje poteka po modelu A (13,7 % dijakov), v dveh po modelu B (3,8 % dijakov), v triindvajsetih pa po modelu C (73,5 % dijakov). Tabela omenja dve srednji šoli, v eni se uveljavlja model A (udeležuje se ga 73,5 % dijakov), v drugi pa poteka negovanje maternega jezika (model C, 26,5 % dijakov). Dejstvo je, da poučevanje manjšinskega madžarskega jezika na Hrvaškem pomeni večinoma negovanje maternega jezika. Poleg izobraževanja monografija analizira tudi vlogo madžarskega jezika v javni upravi in množični komunikaciji ter govori o najbolj pomembnih pojavih narečnih različic, o odnosu posredovalcev podatkov do vernakularnih različic maternega jezika.

V jezikoslovnem delu monografije (šesto poglavje) najdemo sociolingvistično analizo podatkov anketiranja. Avtorji opisujejo vplive dvojezičnosti (enako kot v prejšnjih monografijah), analizirajo podobnosti in razlike, ki se pojavijo pri rabi jezika madžarskih in zamejskih Madžarov (gre za ponovitev prejšnje RRS-preiskave). Različne pojave rabe jezika raziskujejo v petih tipih nalog (preverjajo, katera različica je za posredovalca podatkov bolj naravna, katero označi za boljšo na štiristopenjski lestvici, katera se bolj ujame

z danim stavkom; dopolnjujejo manjkajoče besede ali pripone), analizirajo z dvo- ali štiričlenskimi jezikovnimi spremenljivkami. V teh je ena različica prestižna (standardna oblika, druga pa nestandardna (narečna ali kontaktna oblika). Pridobljene podatke ocenjujejo, sistematizirajo na podlagi treh neodvisnih spremenljivk (starost, spol, šolska izobrazba). Stanje nekaterih jezikovnih dejavnikov, tendence sprememb ponaazarjajo tabele in grafikon. Posebej je treba izpostaviti tabele, ki jih najdemo v prilogi monografije; podatki madžarske raziskovalne skupine se konfrontirajo s hrvaškimi podatki, podajo tudi signifikacijski nivo pojava. Podatki dobijo posebno vrednost v primerjavi rezultatov regij najjužnejšega območja Madžarske pred letom 1920 (Vojvodina, Prekmurje, Drávaszög). S študijo npr. analitizacije (*tagdíj* : *tagsági díj* – ‘članarina’; *légtér* : *légi tér* – ‘zračni prostor’), manjšalníc (*kezedet* : *kezecskédet* – *roka* : *rokica*), primerjave (... *magasabb Klaudiánál vagy Klaudiától* ... – ‘višja pri Klaudiji ali od Klaudije’) ali feminizacije (... *tanár vagy tanárnő az anyám* ... ‘moja mama je učitelj ali učiteljica’) lahko ugotovimo, da so hrvaški in prekmurski podatki bolj standardni od vojvodinskih, torej je jezikovna raba dveh manjših regij kontaktno/narečno močnejša od vojvodinske velike regije. Kot vzrok avtorji omenjajo značaj dveh manjših regij, katerega posledica je okrepitev prisotnosti, vpliva državnega jezika na vseh področjih rabe jezika. Prav iz te situacije izhaja vse večji prestiž državnega jezika, okrepitev prevladujoče lokalne identitete, notranja pestrost kulturnih identitet, kar zaznamuje trende jezikovne izbire, oblikovanje jezikovne rabe manjšinskega madžarskega jezika. Pri ohranitvi dokaj stabilnega pravnega ozadja madžarstva

v Drávaszögu, uvajanju morebitnih sprememb, izboljšanj ima veliko vlogo lokalna jezikovna politika, vzpostavitve primerne (vsemadžarske) jezikovne strategije. Razen tega ali istočasno s tem ima za nadaljni obstoj madžarskega jezika na Hrvaškem, ohranitev vitalitete, morebitno krepitev velik vpliv tudi razvoj gospodarstva, izboljšanje življenjske ravni madžarskega prebivalstva.

Zelo bogato gradivo monografije predstavlja skoraj vse barvne odtenke, svetlejša in temnejša, predstavlja pastelne in markantne znake dvojezičnega obstoja Madžarov na Hrvaškem. Ne opisuje le situacije, ampak daje misliti,

spodbuja skupno, nadaljnje razmišljanje. Ni le zanimivo, napeto in poučno berilo (človek ga težko odloži), ampak gre hkrati tudi za odlične univerzitetne zapiske. Raziskovalna skupina pod vodstvom Miklósa Kontra je izpopolnila sociolingvistični opis jezikovne rabe zamejskih madžarskih narodnih skupnosti in odkrivanje dinamike dvojezičnosti. Je zelo pomemben prispevek brezmejnega madžarskega jezikoslovja.

Anna Kolláth,

*Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru,
anna.kollath@um.si*